

Mirza Hebib*

UDK 347(497.6)(048.1)
DOI: <https://doi.org/10.25234/pv/26067>

**PRIKAZ KNJIGE: MEHMED BEĆIĆ, IZMEĐU ORIJENTA I
OKCIDENTA: RECEPCIJA OPĆEG GRAĐANSKOG ZAKONIKA U BOSNI
I HERCEGOVINI, PRAVNI FAKULTET UNIVERZITETA U SARAJEVU,
SARAJEVO, 2022.**

Bosna i Hercegovina na prijelazu 19. u 20. stoljeće predstavlja područje susreta Istoka i Zapada. Uspostavom austrougarske uprave nakon 1878. godine dolazi do postupnog uvođenja prava utemeljenog na rimskoj pravnoj tradiciji, čime se potvrđuje mjesto Bosne i Hercegovine u europskoj pravnoj kulturi (kojoj je pripadala i u razdoblju srednjeg vijeka). Zbog šireg spektra društvenih i političkih okolnosti, okupacijska vlast nije pristupila korjenitim izmjenama pravnog poretka, već se on mijenjao djelovanjem pravne prakse i postupnim promjenama pravnih propisa. Održan je kontinuitet između starog i novog prava. Ukinuti su samo osmanski propisi koji su se protivili općim pravnim načelima i građanskoj jednakosti. Propisi šerijatskog prava koji reguliraju obiteljske, nasljedne, vakufske (zadužbinske) i vjerske poslove muslimanskog stanovništva te dio propisa kojima su regulirani imovinski odnosi, ostaju na snazi. U skladu s tim, cjelokupno razdoblje biva obilježeno izrazito interesantnim prožimanjem pravnih kultura, odlazeće osmanske i (za tadašnju Bosnu i Hercegovinu) nove europske, utemeljene na rimskoj pravnoj tradiciji. Proces europeizacije prava ogledao se prvenstveno kroz uspostavu novog sustava u kojem su ključne zakonodavne i sudbene dužnosti preuzimali pravnici obrazovani na europskim sveučilištima, donošenju novih zakona i postupnoj primjeni Općeg građanskog zakonika (dalje: OGZ). U tom procesu OGZ je postao jedan od osnovnih alata u procesu modernizacije i europeizacije bosanskohercegovačke pravne kulture.

OGZ spada u velike građanske kodifikacije 19. stoljeća čiju osnovu predstavlja recipirano rimsko pravo, što dolazi do izražaja već općim pregledom na triparticijski sustav, ali i kroz mnoge paragrafe u kojima su jasno vidljivi instituti utemeljeni na rimskim načelima i kazuisti. Iako za vrijeme austrougarske uprave nije došlo do formalnog proglašenja njegove primjene, on biva postupno, prvenstveno djelovanjem pravne prakse, uveden u pravni sustav Bosne i Hercegovine. Ovim fenomenom nešto duže od deset godina bavi se bosanskohercegovački pravni povjesničar dr. sc. Mehmed Bećić, docent na Pravnom fakultetu u Sarajevu. Kao produkt njegovih višegodišnjih istraživanja utemeljenih na analizama arhivskog gradiva, prvenstveno Arhiva Bosne i Hercegovine i Austrijskog državnog arhiva u Beču, nedavno je objavljena monografija pod nazivom *Između Orijenta i Okcidenta: recepcija Općeg građanskog zakonika u Bosni i Hercegovini*.

* Dr. sc. Mirza Hebib, viši asistent Pravnog fakulteta u Sarajevu, Obala Kulina bana 7, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina.
E-adresa: m.hebib@pfsa.unsa.ba. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3571-6768>.

Fenomenom tzv. bosanskog prava, kako se do Drugog svjetskog rata uobičavalo nazivati koezistiranje pravnog pluralizma kao posebnog bića bosanskohercegovačkog privatnog prava, bavili su se mnogi znanstvenici i suvremenici tih procesa. Ipak ova monografija predstavlja potpuni *novum*, gdje se s povijesnim odmakom i uz snažna teorijska obrazloženja analizira fenomen recepcije OGZ-a, čija primjena predstavlja jedan od temelja europeizacije bosanskohercegovačke pravne kulture.

Sadržaj monografije je, uz predgovor i uvodne napomene, izložen kroz četiri poglavlja i zaključna razmatranja.

Prvo poglavlje *Recepcija prava i opći građanski zakonik* (str. 19.–58.) u konceptualnom i sadržajnom smislu temelj je i okvir analize. Predstavljen je pojam, podjela i teorije recepcije prava. Dane su opće naznake o OGZ-u. Objašnjen je njegov nastanak, sadržaj, struktura, izvori, karakter i utjecaji.

Drugo poglavlje *Pravno-historijski kontekst recepcije Općeg građanskog zakonika u Bosni i Hercegovini: kontinuitet, transformacija i recepcija prava* (str. 59.–114.) raščlanjuje državno-pravni položaj i opći kontekst u kojem dolazi do postupne transformacije pravne kulture. Ukazuje se na značaj „uvoza pravnika“, čime se transformirala pravna kultura pravničke struke (tzv. interna pravna kultura). Ovaj proces dalje je omogućio recepciju stranog prava (austrijskog, odnosno europskog) te prodor u pravnu praksu i svijest stanovništva. U konačnici je to vodilo potpunoj transformaciji, odnosno europeizaciji pravne kulture.

Treće poglavlje naziva *Tri modela recepcije Općeg građanskog zakonika u Bosni i Hercegovini* (str. 115.–166.) posvećeno je raščlambi primjene OGZ-a u sudskoj praksi, analizi parcijalne zakonske recepcije i recepcije u okviru projekta kodifikacije građanskog prava. Naime, u nekim pravnim granama, prvenstveno onim u kojima su postojali konkretni gospodarski interesi, austrougarska vlast je transformacije vršila direktnim intervencijama. Primjera radi, regulirali su trgovačko pravo, rudarsko pravo, mjenicu, stečaj, obveznice i željezničke knjige. Donošenjem Gruntovničkog zakona 1884. godine krenuli su u regulaciju zemljišnoknjižnog prava, što su okončali 1910. godine. Reformom zemljišnoknjižnog prava otvorili su put za primjenu založnog prava utemeljenog u rimskoj pravnoj tradiciji, time i za implementaciju hipotekarnih kredita važnih za razvoj gospodarstva. Donijeli su i propise o kaznenom postupku. U dijelu građanskog materijalnog prava iskorake su napravili u obveznom pravu, kroz regulaciju kamate i zabranu zeleštva. Iako je obiteljsko i nasljedno pravo u najvećoj mjeri ostalo izvan reformskih procesa, nova vlast je nakon aneksije 1908. godine krenula i u neke izazovnije transformacije. Primjera radi, na temelju Bogišićevih upitnika prikupljali su podatke o običajnom nasljednom pravu. Oslonom na ta istraživanja te uz neizbježnu recepciju austrijskog prava, sačinili su zanimljiv nacrt kodifikacije nasljednog prava. U odnosu na ove promjene, autor zastupa interesantnu tezu. Ne prihvaća slijepo ustaljeni teorijski obrazac prema kojem vlast nema interesa za razvoj privatnog prava, već *in concreto* analizira stavove tadašnje pravničke elite. U njihovim stavovima prepoznaje učenje povijesno-pravne škole gdje se građansko pravo prepušta spontanom i prirodnom razvoju, koji prati društveni i gospodarski napredak. U odnosu na naznačeno, za autora OGZ dobiva i jednu posebnu ulogu, kao sredstvo kojim se

potpomaže i usmjerava prirodni i spontani razvoj bosanskohercegovačkog prava u europskom kontekstu.

U četvrtom poglavlju *Područje recepcije Općeg građanskog zakonika: primjeri iz sudske prakse* (str. 167.–214.) autor analizira stavove pravnih praktičara (tzv. *law in action*), gdje do izražaja dolaze izazovi koegzistencije dviju pravnih kultura, dodira osmanskog prava i postupne primjene OGZ-a i pandektističkog interpretacijskog ključa. Dojmljivo zapaža kako su tadašnji pravници „za opisivanje osmanskih i šerijatskih instituta, koristili komparativni metod, poredeći osmanske ustanove sa sličnim ustanovama rimskog, njemačkog ili austrijskog prava“ (str. 77.). U konačnici, može se slobodno kazati kako analiza pravne prakse zapravo potkrjepljuje temeljne autorove teze o tome da je djelovanjem pravničke elite došlo do transformacije pravne kulture. Vidljivo je kako su pravници školovani na europskim sveučilištima koristili pojmove, institute i pravne principe pripadne rimskoj pravnoj tradiciji, koja je predstavljala okosnicu pravne kulture iz koje su potjecali i u okviru koje su pravnički profilirani.

Zaključna razmatranja (str. 215.–234.) autor je sistematizirao kroz pravno-povijesne i teorijske zaključke. Vjerujemo kako će autorovi pogledi na fenomen recepcije, odnosno uspostavljanje korelacije između vlastite analize i stavova najznačajnijih pravnih teoretičara fenomena recepcije, izazvati poseban interes znanstvene zajednice i potaknuti daljnje diskusije.

Predmetna monografija uz obrazovno-istraživačku ima i kulturološku misiju. Sve izloženo jasno upućuje kako je unatoč održavanju pravnog kontinuiteta s osmanskim pravom, postupnim djelovanjem pravnika obrazovanih u tradiciji rimskog prava dolazilo do nadgradnje i transformacije pravnog okvira. U tim procesima ključni alat u rukama pravnika bio je OGZ. Uz posredovanje OGZ-a, načela, instituti i rješenja pripadna rimskoj pravnoj tradiciji recipirana su na području Bosne i Hercegovine. Primjena OGZ-a, uz pandektistički pristup kao interpretacijski ključ njegovih primjenjivača, za posljedicu je imao transformaciju, odnosno europeizaciju bosanskohercegovačke pravne kulture.¹ Proces europeizacije, u nešto drukčijem formatu, i dalje je aktualan: osobito važno mjesto zauzima u postsocijalističkoj tranziciji i nužnosti napretka u integracijskim procesima koji bi trebali donijeti opći društveni i gospodarski napredak te sigurnu budućnost.

Na kraju, smatramo kako razmatranja o ovako univerzalnoj temi, kao što je koegzistencija dviju pravnih kultura u biću bosanskohercegovačkog privatnog prava, šire vidike modernom europskom pravniku, a u bosanskohercegovačkom kontekstu upućuju na potrebu unutarnje kohezije, utemeljene u pluralizmu, ali usmjerene prema zajedničkoj europskoj tradiciji i budućnosti.

1 Sličnu ulogu OGZ je imao i na području Hrvatske. Usp. Petrak M, 'Rimska pravna tradicija i hrvatska pravna kultura' u P Stein, *Rimsko pravo i Europa. Povijest jedne pravne kulture* (Golden marketing-Tehnička knjiga 2007) 172.